

Kazak Türkçesinde –mIs*

Nergis Biray**

Özet: “-i-” filinin “-miş” eki almış şekli, yayımlanmış olan makalelerde Türkiye Türkçesi ve Türk lehçelerindeki kullanımı ve işlevleri bakımından ele alınmış, söz dizimindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Yazılarda ekin dolaylılık ve dolaylılık dışı kullanımları, dolaylılık işaretleyicisi oluşu, delile dayalılık açısından ifade ettiği anlam ve modal söz olarak kullanılabilirdiği konusu örneklerle tesbit edilmiş, bu değişkenlik çerçevesinde anlam yayımları incelenmiştir. “İmiş”in cümlelerin farklı yerlerinde kullanılabilirdiği, bunun da önemli veya yeni bilgiyi vurgulamak için yapıldığı da bu çalışmalarda belirtilen noktalardan biridir.

Bu dil birimi, Kazak Türkçesinde “*imis*” şeklinde neredeyse hiç kullanılmamakta genellikle “-mIs” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yazıda öncelikle “-mIs”ın Kazak Türkçesindeki kullanımı, bu lehçeye ait gramerlerde nasıl ele alındığı ve hangi kelime çeşidine dâhil edildiği ele alınmıştır.

“-mIs”ın Kazak Türkçesindeki kullanımı, yayımlanmış makalelerde ele alınan diğer lehçe ve ağızlardaki kullanımlarıyla kısmen benzerlik taşısa da söz dizimi içindeki yeri, işlevleri ve anlam yayılması bakımından farklılıklar göstermektedir.

Yazıda Kazak edebî metinleri yanında günlük gazete ve dergilerden “-mIs”ın kullanıldığı örnek cümleler seçilmiş, bu cümlelerde “-mIs”, öncelikle kullanıldığı yere göre değerlendirilmiş, daha sonra da anlamına göre ele alınmıştır. Örnek cümleler üzerinde yapılan belirlemelerden sonra “-mIs”ın söz dizimi içindeki yeri ve işlevleri üzerinde değerlendirmeler yapılarak Kazak Türkçesinde hem gramatikleşmiş şekliyle ek hem de enklitik (ek-edat) olarak kullanıldığı örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kazak Türkçesi, -mIs, ek-fiil parçacığı, ek, pekiştirme / kuvvetlendirme / vurgulama, söz dizimi, enklitik (ek-edat).

-mIs in Kazakh Turkish

Abstract: Shape of the –i verb with –miş affix is approached in point of usage and function in Turkish and Turkish dialects, its place in syntax is specified. In articles indirectness and

* V. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (19 - 22.12.2012 / Denizli) 'nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim üyesi. nergisb@gmail.com

out of indirectness usages of affix, its being a marker for indirectness, its meaning in being evidence-based and usage as modal are established with examples, their meaning spread is researched as part of this changefulness.

This language unit is almost never using with its “imiş” shape in Kazakh Turkish, we can see it usually as “-mIs”. In article, primarily, usage of “-mIs” in Kazakh Turkish, its examination in grammars that belong to this dialect and its word type are approached.

Usage of “-mIs” in Kazakh Turkish is parallel to usages in other dialects and subdialects that is approached in other articles but it has differences in point of its place, function and meaning spread in syntax.

In article example sentences that includes “-mIs” are chosen from Kazakh literary texts, daily newspapers and magazines, “mIs” in this sentences is primarily evaluated according to its place of useage than approached according to its meaning. After the specifications on example sentences, by doing assessments on “-mIs”s meaning and place in syntax, its usage as both its gramatical shape and enclitic is demonstrated.

Key Words: Kazakh, “-mIs”, complementary verb particle, affix, reduplication/reinforcement/emphasising, syntax, enclitic

Giriş:

Tarihi gelişim ve değişim süreci içinde Türkçedeki bazı kelimeler gramatikalleşme sonucu ek haline gelebilmektedir. Gramatikalleşme, bir kelimenin anlamını kaybetmesi ve ek haline gelmesi olarak tanımlanabilir (Dilaçar 1989: 97). Vardar, gramatikalleşmeyi gelişim süreci içinde *bir sözlük birimin şekil birime dönüşmesi* olarak ifade eder (Vardar 1980: 59). İsim, sıfat, fiil gibi parçalar dildeki ana kelime sınıflarını; edat, bağlaç ve yardımcı ögeler ise gramatikal olan parçaları oluşturur. Sözü edilen parçalar gramatikalleştiğinde kısalarak, yakınlarındaki diğer ögelerle kaynaşma özelliği gösterirler. Bu özellikteki ögeler çekim yeteneklerini kaybedebilirler, hatta birer takı haline gelebilirler.

Kazak Türkçesinde gramatikalleşme örneklerinden biri “-mis” in kullanımında görülmektedir. “-mis” in bazı kullanımlarında gramatikalleşerek ek haline geldiği görülürken bazılarında da henüz ek haline dönüşmediği dikkati çekmektedir. “-e-” kökünün erimesi ve ekleşmesi, sonrasında “-mIs” ekinin hem ek olarak kullanılması hem de enklitik olarak işlev görmesini ortaya çıkarmıştır.

Kazak Türkçesi metinlerinden derlenen örnekler ışığında “-mIs” in kullanımını iki ayrı başlık altında değerlendirmek doğru olacaktır:

I. Ek Özelliği Gösteren/ Ek-fiil Parçacığı Olan –mIs:

Kazak Türkçesinde “–mIs”ın ek özelliği gösteren kullanımlarına değinmeden önce bu özelliği kazanmasında bir geçiş safhası olarak kısaca “er–” yardımcı fiilinin kullanımına ve ekleşme durumuna bakmak gerekir.

Muharrem Ergin, “*Eskiden cevheri fiil veya cevher fiili olarak adlandırılan bu fiil, günümüzde isim-fiil ya da ana yardımcı fiil olarak adlandırılmaktadır. Belirli çekim şekilleri ile vazife görerek bir yandan birleşik fiil çekimlerinin temelini oluşturan, diğer taraftan da bütün isim ve isim şekillerini fiil kabına sokarak onları fülleştiren isim cümlelerini ortaya çıkaran er- fiilinin dilimizde çok önemli bir yeri ve konumu vardır.*” der (Ergin 1992: 314).

Türkçede “i/e-mek (< er/ir-mek)” fiili ya tamamen ya da kısmen ekleşmiştir. “er/ir–”, Eski Türkçeden beri yardımcı fiil olarak kullanılmıştır. Gabain, bu yardımcı fiillerin özellikleri gereği hiçbir zaman zarf-fiillerle değil, çekimli fiillerle, bazen de isim durumunda ve bundan dolayı da diğer bütün isim çeşitlerine bağlandığını ifade eder (Gabain 1988: 88).

“er/ir–” Eski Türkçede herhangi bir yardımcı fiil gibi bütün kiplere göre çekimleniyordu. Batı Türkçesine geçerken bu fiildeki /r/ ünsüzü düşmüş ve e > i ses değişikliğine uğraması sonucunda “i–” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Fakat bu gelişim sonucunda fiilin çekim sahası da daralmış, e- fiili sadece dört çekim şekli içinde kullanılmıştır. Kazak Türkçesinde de fiilin /r/ ünsüzü düşer, fiil “e–” şeklinde kullanımını sürdürür.¹

er- fiilinin Eski Türkçede çekimde kullanılan “erür” kısmı kaybolmuş, sonuçta ekleşme kesinleşmiş, sadece ekleşmiş şekiller kullanılmaya başlanmıştır (Banguoğlu 1990: 474).

Kazak Türkçesinde bu gelişmeye ek olarak “e–” fiilinin geçmiş zaman kullanımı için “-di” eki yanında “-miş” yerine “-ken” ekini tercih ettiğini belirtmek gerekir. Bu tercihte “-miş”in gramatikleşme sürecine girmesi veya daha sıklıkla ek-edat olarak kullanımının artması da etkili olsa gerek.

L. Johanson, -miş’in dolaylılık anlatımı üzerinde durur. Ekin dolaylılık anlatımı ile modal söz arasında kullanılan bir karşıtlığa sahip olduğunun altını çizer. Bu karşıtlığın aynı zamanda onun ek-fiil parçacığı veya zarf kullanımı arasındaki karşıtlığı da gösterdiğini, ispat etme ve modallık açısından bir bildirimde bulunmadığını söyler. O, konuşan kişinin bilgiye yönelik kişisel tavrını içeren anlamlar bildirdiğini belirttiği “imiş”in söz dizimi içerisinde yerinin değişkenlik gösterdiğini de belirtir. Ona göre “imiş”te anlam yayılımları yanında anlatanın olay karşısındaki bakış açısı, duygusal kabul ve algılarını üstlenme, taşıyabilme kabiliyeti de vardır (Johanson 2000: 61-88).

1 “er–”fiili, Eski Türkçede aslında geniş zaman çekimi ile yardımcı fiil olarak, bildirici fiil olarak kullanıldı: *men erür* *men* “benim”, *olar erür-ler (olar)* “onlardırlar”. Eski Türkçede *men men* “benim”, *ol ol* “odur” gibi şekillerde çekimin “erür” kısmının düştüğü de görülür.

Johanson'un yazılarında "imiş" in daha çok dolaylılık anlatımı üzerinde durulmuş, aktarım, çıkarım ve algısal olmak üzere bilgi kaynağının üçünde de "imiş" in kullanılışı örneklerle gösterilmiştir (2000: 61-88).

Aksu-Koç ve Csató'da "Imİş", "yüklem sonu takısı" olarak ele alınır. "Imİş" in dolaylı tecrübe, yeni bilgi, şaşırma, aktarma, hikâye anlatımı ve yapmacıklık anlamları taşıdığına altı çizilir. İsim yüklemelere eklendiğinde de dolaylılık işaretleyicisi olarak farklı bakış açısını yansıttığı, onlara "modal" anlamlar yükleyebildiği belirtilir (Aksu-Koç, vd 2009: 29-43).

N.Ö. Veld, "*Anlamsal ve Edimsel Düzlemde Türkçede Tanıtsallık*" adlı yazısında bitmişlik anlatan biçimbirimlerden –Dı ve –mİş üzerinde durarak, –DI'nın dolaysız tanıtı işaretlerken –mİş'in dolaylı tanıtı işaretlediğini belirtir. Bilgesellik açısından bunlar farklı kipsel güce sahiptirler. Veld, Türkçedeki birçok çalışmada –mİş'in farklı terimler kullanılarak ele alındığının altını çizer: "*aktarımsal, çıkarımsal, anlatsal, belirsiz geçmiş zaman, yüklenmeme kipi, tanıtsallık kipi ve bitmişlik görünüşü*" vb. Tek ek / çok işlev yaklaşımını benimseyen bu çalışmalarda –mİş biçimbiriminin hem geçmiş zaman, hem tanıtsal kip hem de bitmişlik görünüşünü aktardığını belirtir. –mİş'i, dolaylı tanıtsallığın işaretleyicisi olarak gösterir (Veld 2006: 186-187).

Slobin ve Aksu-Koç (1982)'a göre dolaylı tanıtsallık işaretleyicisi –mİş, tarihî açıdan ele alındığında sonuç bildirme ve bitmişlik göstermektedir. Davranışlar açısından değerlendirildiğinde şaşkınlık, alay, kompliman gibi anlamları da aktarabilmektedir. Tarihî açıdan –mİş, *sonuç gösterme işlevi ile (ör. ölmüş adam) sıfat-fil eki olarak* kipsel olmasından veya görünüş işlevini yerine getirmesinden daha önce ortaya çıkmış olmalıdır (Slobin ve Aksu-Koç 1982: 188-189).

Bacanlı, –miş'in zamansal özellikleri dikkate alındığında "*dolaylılık-dışı kullanımlarda, sonuçsallığı ve kurgusal bir tarzda geçmişteki bitmişliği de iletebilen bir bitmişlik eki*" olduğunu, "*idraki altyapıya işaret eden algulamalı ve çıkarsamalı dolaylılık ilettiği durumlarda, bitmişliğe yakın duran bir sonlanmışlık eki*" kabul edilebileceğini, "*söylentiler ve aktarmalarda ise tıpkı dolaylılık karşıtı –di eki gibi 'basit geçmişe daha yakın duran bir genel geçmiş eki'*" olduğunu belirtir (Bacanlı 2008: 1-24).

Demir, –mİş'in bilginin doğrudan değil, dolaylı yolla elde edildiği konusunda bir fikir verdiğini vurguladıktan sonra bu dolaylı yolun; görme, işitme, çıkarımda bulunma, farkına varma, varsayma, koklama, dokunma, tadına bakma gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabildiğini söyler. Standart Türkçede dolaylılık gösteren biçimlerin ağızlardaki kullanımı üzerinde durduğu "*Türkçede Evidensiyel*" başlıklı yazısında bazı ağızlarda –mİş'in dolaylılık anlamı taşımadığını, doğrudan geçmiş zaman eki olarak kullanıldığını, bazı ağızlarda ise –mİş'in kullanımının yaygın olmadığını belirtir (Demir 2012: 97).

Tespitlerimize göre Kazak Türkçesinde “-mIs” daha az örnekte anlama zaman ifadesi katmakta daha çok da dolaylılık anlamı taşımaktadır.

Aşağıdaki örneklerde –mIs, anlama az da olsa zaman ifadesi katmakta ve zaman eki görevini sürdürmektedir. Örnekler:

1. Geçmiş Zaman Eklerinden Sonra:

Bu tür örneklerde dolaylılık anlatımı, duyduğunu aktarma, şaşırma, tahminde bulunma, vb. anlamları daha ağırlıklıdır:

Keyin basqa jerge aparıp äveli azaptap, sodan soñ atıp denesin qur qudıqqa kömip k e t k e n – m i s. “Sonra başka yere götürüp önce eziyet etmiş, ondan sonra da öldürüp cesedini kurumuş bir kuyuya atıp gitmişmiş.” (baq.kz)

Altayğa barğan qazaqtardıñ köpşiligi mına jaqta urlıq-qarlıq, tonav, t.b. qılmıs jasap, jergilikti atqaminerlerdiñ jazasınan q a ş q a n – m i s. “Altay’a giden Kazakların çoğu bu tarafta hırsızlık, çalıp çırpma vs. suçlar işleyip yerli idarecilerin cezalandırmasından kaçmışmış.” (ipaq)

-Tüsinbeytin nesi bar? “Äşekeñ qalıñmalın mıqtap alıp u z a p t ı – m i s” dep cürgen coq pa curt, - dedi tağı birev. “Biri de: -Anlamayacak nesi var?” Eşeken başlık parasını alıp da uzaklaşmış güya” diye anlatmadı mı halk, dedi”. (QQT-CC, 1997: 99)

Ol bizdiñ «qılmısımızğa» küvä bolmaq. Poliseylerdiñ aytuvınşa, Zımrat bizdiñ «urlıgımızdı», 60 jılqını «KamAZ» maşinasına «tiyegenimizdi» k ö r i p t i – m i s. “O bizim “suçumuza” şahit olacak. Polislerin söylediğine göre, Zımrat “hırsızlığımızı”, 60 atı “Kam-AZ” araçlarına “yüklediğimizi” görmüş güya”. (baq.kz)

Äcesi közindey körgen sol zattarın Nurtasqa q a l d ı r ı p t ı – m i s. “Annesi çok değer verdiği eşyalarını Nurtas’a bırakmışmış (bırakmış olmalı)”. (QÄ, 2005: 112, QT-OA, 2004: 112).

Bolsın öltürgeli barğanda, qaşıp k e l i p t i – m i s. “Muhtarı öldürmek için gittiğinde kaçıp gitmişmiş”. (Q, 2007: 52/18)

Olardıñ aytuvınşa, jolawşı özi sekirip k e t i p t i – m i s. “Onların anlatışına göre, yolcu kendisi atlamışmış.” (baq.kz)

Ertede osı añğardıñ kârine ilikken ülken köşten bir iyt qana tiri q a l ı p t ı – m i s. “Eskiden bu vadinin zorluklarına yakalanan büyük göçten sadece bir it diri kalmış olmalı (kalmışmış)”. (QQT-CC, 1997: 252)

2. Geniş Zaman / Şimdiki Zaman / Gelecek Zaman Eklerinden Sonra:

Tahmin etme yanında dolaylılık anlatımı ağırlıktadır.

Sol kezde qayıq avdarılıp ketip, üstindegi adamdar suvğa b a t a d ı – m i s. “O sırada kayık alabora olup üstündeki insanlar suya gömülürmüş”. (QQT-CC, 1997: 210)

Keskinge, suvretke eşqaşan tüsire almaptı, öte sezgir eken, apparattan

q a ş a d ı – m ı s! “Görüntüye de fotoğrafa da hiçbir zaman yansıtamamış, sezgileri çok kuvvetliymiş, makineden kaçıyor olmalı (sanki)”. (suhbat)

Sonı bilip alıp, <atqa mingender> öz caqındarınıñ ornına solardı körsetkeli catır deydi – m i s. “Bunu anlayıp “hali vakti yerinde olanlar” kendi yakınlarının yerine onları gösteriyor, dermiş”. (Q, 2007: 52/18)

II. Ek-Edat (Enklitik) Özelliği Gösteren –mIs:

Türkçe söz diziminde anlamı etkileyerek söz dizimine katılan dil birimleri, pekiştirme, kuvvetlendirme ve vurgulama gibi işlevlerle cümlenin öğelerini veya cümleyi vurgularlar. Bu dil birimlerinin yerleri bazen ögenin başı bazen öğelerin arası bazen de sonu olabilmektedir. Gramerlerde zarf veya edatlar içerisinde değerlendirilmeye çalışılan bu dil birimleri, vurgulama/kuvvetlendirme veya kısmen bağlama işlevleriyle en fazla kuvvetlendirme edatı türünün özelliklerini taşımaktadır.

Araştırmacılar, bu tür pekiştirme bildiren dil birimleri için “ek” (Arat 1951: 137-140), “te’kit” (Çağatay 1978: 173-174), “zarf yapıcı ek” (Erdal 1991: 404-405), “zarf eki” (Önler 1992: 14-15), “ek-edat” (Üstüner 2003: 214-219), “sona gelen edat” (Kocasavaş 2003: 2-3), “edat” (Kaşgarlı 2004: 1731-1732), “enklitik, edat, ek-edat” (Nalbant 2004: 2157-2173) terimlerini kullanmaktadırlar. Ahmet B. Ercilasun, aynı dil birimleri için “enklitik” terimi yerine “*eklenti*”nin teklif edilebileceğini ama şimdilik “enklitik”i kullanacağını belirtir (Ercilasun 2008: 40).

“Enklitik” terimini ilk defa kullananlardan olan Marcel Erdal, Türkiye Türkçesindeki enklitikleri altı maddede ele alır:

1. Zaman bildiren: (y)ken.
2. Son takı olan : (y)A ve Dır.
3. İki epistemik parçacık: (y)mİş ve Dır.
4. Dikkat çekici unsurlar: mI (soru), DA, Dır, (y)sA.
5. Zamir özneler: (y)Im, sIn, (y)Iz, sInIz
6. Bildirme formu: (y)dI+, (y)sA+ (Erdal 2000: 41-49).

Burada ele alacağımız (y)mış dil birimi, Erdal tarafından *Dır*’la birlikte “*İki epistemik parçacık*” başlığı altında ele alınmaktadır.

Demir, “*Kıbrıs Ağızlarında “imiş” Hakkında*” adlı makalesinde imiş’in kelimeden ayrı yazılabildiği gibi bitişik de yazıldığını ve vurgusuz olduğunu belirtir. Şahıs eklerinin yüklem bir parçası olan imiş’ten sonra geldiğini, Kıbrıs ağızlarında imiş’in kısaltmış varyantlarında genel Türkçede olduğu gibi yüklem bir parçası olarak yüklemden sonra değil, başta veya cümlenin başka bir unsurundan sonra yer aldığı belirtir. Kıbrıs ağızlarında yeri değişebilen imiş’in cümledeki önemli ve yeni bilgiyi vurguladığını belirten Demir, cümlenin yüklemine hangi kip ve zaman ekini aldığı önemli olmadığını, Kıbrıs

ağızlarındaki bu kullanımın standart Türkçe'deki –dı veya –dır'ın yerini aldığını da ifade eder (2009: 109-122).

Karabeyoğlu, “*Tatar Türkçesinde iméş*” adlı yazısında iméş'in bir dolaylılık işaretleyicisi olduğunu vurguladıktan sonra geniş, şimdiki, geçmiş (-DI, -GAN) ve gelecek zamanla kullanılabildiğini; geniş, şimdiki, basit geçmiş (-DI) zaman ile kullanımında çoğunlukla algısal ve çıkarıma dayalı bilgi kaynaklarına atıf taşıdığını; bildirme cümleleri, gereklilik, şart kipleri ile olumlu ve olumsuz cümlelerde kullanılabildiğini belirtmektedir. Eğer cümlede ikinci bir “iméş” kullanılıyorsa dolaylılık anlatımında uzaklaşma söz konusu olmakta ve pragmatik anlamıyla modal söz olarak kullanılmaktadır. Tatar Türkçesinde söz dizimi içerisinde “iméş”in yeri değişebilmektedir. Böylece “iméş” dolaylılık anlatımını ve ek-fiil parçacığı olma hususiyetini korumakta, modal olarak kullanıldığında da önemli bilgiyi vurgulamaktadır (2012: 1353-1373).

Kazak Türkçesinde –mIs modal olarak değil ama bazı örneklerde zaman ifadesini az da olsa koruyan ek-fiil parçacığı olarak daha çok da enklitik (ek-edat) olarak kullanılmakta, zaman bildirme işlevinden uzaklaşıp konuşanın söylediği fikirle ilgili şüphesini, inançsızlığını, tahminini bildirmektedir. Tespit edilen örneklerde “–mIs”ın kullanımları dikkat çekicidir. Araya giren bir çizgi vasıtasıyla yüklemle birleşik yazılan “–mIs”, birçok zaman ve kip ekinden sonra kullanılabilmektedir.

Kazak gramerlerinde “enklitik” diyebileceğimiz yapılar “*Şılav/Sılav: Edat*”ların alt grubunda “*Demevlikter*” adıyla ele alınmaktadır.

Kazak dilcileri “demevlikler”in kullanışları, işlevleri ve edat olup olmadıkları konusunu farklı şekillerde ele almışlardır.

QG'de: “*Demevlikler edatların içinde yer alan, her tür kelimeye farklı gramatik anlam ve renk katan dil birimleridir. Bunlar, modal anlamı, cümleye heyecan katma özelliği güçlü olan ve anlam açısından kuvvetli olan sözcüklerdir.*” şeklinde tanımlanmış ve şu gruplara ayrılmıştır.

1. *Suravlıq (Soru) Demevlikler: ma/me, ba/be, pa/pe, şe.*
2. *Küşeytpeli/Küşeytkiş (Kuvvetlendirme) Demevlikler: -aq, -ay, -av, äsirese, da/de, ta/te.*
3. *Şektev/Tecev (Ölçme-Sınırlandırma) Demevlikler: ğana (qana), tek, -aq.*
4. *Bolcaldıq (Tahmin) Demevlikler: -mıs/-mis, -av.*
5. *Bolımsızdıq (Olumsuzluk), qarsı mändi (Zıt anlamlı), salıstıruv (Karşılaştırma) mağınasındağı demevlikler: tügil, turmaq, tursın, qurılım.*
6. *Naqtılav (Kesinlik) mändi (anlamlı) demevlikler: qoy/ğoy, -dı/-di, -tı/-ti.*
7. *Qomsınuv mändi (şüphe/beğenmeme anlamlı) demevlikler: ekeş.*

-mıs, -mis demevliğı, konuşanın söylediğı fikirle ilgili şüphesini, inançsızlığını bildirmek için kullanılır. Cümledeki heyecanı ve duygusallığı arttırır. Konuşanın konuyla ilgili tahmin ve şüphesini bildirir” (2002: 562-563).

Qazaq Tiliniñ Grammatıkası adlı eserde bu dil birimlerinin

sınıflandırılmasında bazı farklılıklar vardır. Bu eserdeki bilgilere göre demevlikler kelimeleri ve cümleleri bağlamak için değil bağlanmış kelimelere anlam yüklemek, anlamı kuvvetlendirmek veya sınırlamak, soru anlamı eklemek için kullanılmaktadır. Verilen bilgiye göre “*calğavlıq*” ve “*septevlik*”ler bağlama göreviyle hal eklerine, “*demevlikler*” ise kelime yapan eklerle benzetilmektedir. Demevliklerin bazıları (özellikle *tek...ne* yapısında; burada bağlamayı ‘ne’ yapar) bağlama işleviyle de kullanılır (Biray, 2008:79; 2013, 207-216). Demevlikler kelime ve cümleler arasındaki ilişkiyi göstermek için de kullanılırlar. Bunu sentaks görevi olarak değil anlam olarak yaparlar. Demevliklerin farklı anlamları vardır ve cümleler arasındaki mantık ve vurguyla yakından ilgilidirler. Kelime ve kelime grubunun anlamını açıklayabildikleri gibi cümlenin anlamını da açıklayabilir, farklılık katabilir, hareketlilik verebilirler. Bu kullanılışları onları “arabulucu” konumuna taşır.

Qazaq Tiliniñ Grammatikası’nda “-*mis*”, *ğoy* ve *ekeş*’le birlikte “Modal’dıq (*modal olan*) Demevlikler” grubunda ele alınmaktadır. “-*mis*” için eserde şu bilgiler verilir: *Cümlede söylenen fikre konuşanın öznel ilgisini ve iştirakini bildiren bir ‘demevlik’tir. “-mis”, konuşan yabancı birinin sözü, onun inanılmaz bulunduğu, gerçeğe uygun bulmadığı görüşleri, tahminleri bildirmek istendiğinde kullanılır* (1967: 235).

Qazaq Tili – Morfologiya adlı eserde “demevlikler” beş gruba ayrılmış, bunlar içerisinde “-*mIs*”a yer verilmemiştir. Fakat konunun sonunda “*Demevliklerin içinde şüphe anlamı üstlenen –mis (-mis) gibi demevlikler de vardır*” notu düşülmüş, bunların kendinden önceki kelimeye araya “- çizgi” konularak yazıldığı belirtilmiştir (Ahanov, vd. 1989: 103-104).

TTSG’da demevliklerin kelimelere eklenerek ek bir anlam verdiği hâlbuki başlangıçta kendilerine ait bir anlamlarının olduğu belirtilir. Bu dil birimleri zamanla yardımcı kelime olarak kullanılmışlardır. Demevliklerin birçoğunun yapısı ile işlevleri birbiriyle benzer, ortaktır. Demek ki ilk şekilleriyle düşünüldüğünde bütün Türk lehçelerinde ortak olmalıdır (Nurmahanova 1971: 137-138).

Ahmet B. Ercilasun’a göre bu dil birimleri kelimeyle ek arasında işlev gösteren parçacıklardır. Sonuna geldikleri kelimenin ses yapısına göre değişiklik gösterebilmekte, bu özellikleriyle de isim çekim eklerine benzetilmektedirler (Ercilasun 2008: 40-41). Üzerinde durduğumuz “-*mIs*” da eklendiği kelimenin ses yapısına uyum sağlayarak bir ek-fiil parçacığı, bir isim çekim eki gibi kullanılmaktadır.

Kazak Türkçesinde –*dI* dışındaki geçmiş zaman “-*ken*” ekiyle yapılır, “-*miş*” eki çok az örnekte kullanılır. Birçok cümlede karşımıza çıkan “-*mIs*” şekli, “-*miş*”in kalıntısı olmalıdır. Fakat bu yeni şekil bazı örneklerde zaman ifadesi taşımamakta, cümleye genellikle şüphe, belirsizlik, inanmama ve tahmin anlamları katmaktadır.

Kazak Türkçesindeki örneklerinde “–mIs”, yazılışı bakımından daima sona gelmekte, kelimeye bir çizgi ile eklenilerek yazılmaktadır. Bazı örneklerde –mIs’ın ünlüsünün ünlü uyumuna girmediği de görülür.

II. A. Kullanıldığı Yere Göre –mIs

1. Zaman ve şahıs eklerinden sonra:

-Iptl + mIs

Daha çok tahmin ifade eder.

Zımrat bizdiñ «urlıgımızdı», 60 julqını «KamAZ» maşınasına «tiygenimizdi» k ö r i p t i - m i s . “Zımrat bizim “hırsızlığımızı”, 60 atı “KamAZ” arabasına götürdüğümüzü görmüş olmalı”. (baq-kz) .

-Atln + mIs

Benzerlik ifade eder.

Eger de materialdik jağdayñız öte mıqtı bolsa, jāne baybişeñiz qarşı bolmasa ekinşi äyel aluvğa boladı dep oylaymın. Biraq eki jaq üşin de birdey jağday jasaluv kerek dep senemin. Onın üstine statistikaga siyensek KZ’da bir ulğa 6-7 qızdan k e l e t i n - m i s . “Eğer maddi durumunuz iyiye, yine ilk hanımınız karşı değilse ikinci hanım almak mümkündür, diye düşünüyorum. Fakat iki taraf için de aynı durumun geçerli olması gerektiğine inanıyorum. Üstelik istatistiğe göre bakacak olursak KZ’de bir oğlana 6-7 kız denk geliyor gibi”. (massagan)

-AdI-mIs, -ydI-mIs

Tahmin ve şüphe ifade eder.

Seyit te qalağa b a r a d ı - m i s . “Seyit de şehre gidiyor olmalı.” (QT, 1989: 110)

Sonı bilip alıp, <atqa mingender> öz caqındarınıñ ornuna solardı körsetkeli catır d e y d i - m i s . “Bunu anlayıp “hali vakti yerinde olup sözü geçenler” sanki kendi yakınlarının yerine onları gösteriyor, der”. (Q, 2007: 52/18)

Äzirge bizdiñ atqaminerler alğa qarav ornuna kerı şeginip, şını bötelkelerdi qaytalap paydalanuvdan bas tartqalı jatır. Onı juvuv tazalıqqa j a t p a y d ı - m i s . “Bugün bizim meşhurlar ileri gitmek yerine geri kalıyorlar, cam şişelerden faydalanmaktan uzak duruyorlar. Onu yıkamak güya temizlenmesini sağlamıyormuş”. (egemen)

otr / tur / cür / catır + - mIs

Tahmin, şüphe, inanmama ifade eder.

Sol bilgişterdi tüñdasañ “Pilder berik” deydi me, älda “Beri kel, beri” deydi me, äytevir atavı qulağımızğa qonımdı özimizdiñ bir uyım kündiz-tüni carqın bolaşaqqa ceteleytin baqtı coln, nur coln t ö s e p c a t ı r - m i s . “O

bilgiçleri dinlesen “filler sağlam” mı der, yoksa “Beri gel, beri” mi der. Her neyse, adı kulağımıza yatkın olan kendimize ait bir kurum, gece gündüz aydınlık bir geleceğe götüren baht yolunu, nur yolunu önümüze döküyor sanki”. (turk birlik)

Qazir el arasında «qısqı azıqtarıñdı osı bastan qamdap alıñdar, alda qımbatşılıq kütip tur- mıs» degen jel añğime esip jürgenin de estip qaldıq. “Bugün halk arasında “kışın yiyeceğiniz azıklarınızı şimdiden alıp biriktirin, önümüzdeki günlerde zam gelecek gibi” şeklindeki uydurma haberin yayıldığına da işittik”. (egemen).

Olarğa quıq qorğav orındarınıñ keybir qızmetkerleri «krişa» bolıp otır- mıs. “Onlara hukuk koruyucu büroların bazı çalışmaları “sığınak” oluyor sanki” (baq.kz).

–UvdA – mIs

Qalalıq işki ister basqarmasınıñ мәlimdevinşe, qoğamdıq tәrtipti buzuvşıl ar qazir izdestirilüvde – mıs. “Şehirdeki iç işleri bakanlığının açıklamasına göre, sosyal düzeni bozanlar güya şu anda izlemeye alınmakta”. (wap)

2. Birleşik Çekimlerden Sonra:

Tahmin, yakınlık, inanmama ifade eder.

Bul orındı tañdavdağı bastı sebep – jumıspen qamtuvdı üylestirüv jäne älevmettik bağdarlamalar bölimine qarttar köp b a r a d ı e k e n – m i s. “Burayı seçmekteki asıl sebep, galiba iş ile donatılmanın ahenkli hale getirilmesi ve sosyal programlar bölümüne yaşlıların çok gitmesi”. (baq.kz)

...alginde ğana radyoda xabarlap ottı, aynalardan istegenimizdiñ barlığı qaytalay körine di e k e n – m i s! “... az önce radyoda haberlerde söylediler, aynalarda yaptıklarımızın tamamı tekrar görünecekmişmiş”. (latin. kazak).

3. İsimlerden Sonra:

İsimlerden sonra genellikle enklitik olarak kullanılan –mIs, inanmama, tahmin ve ince bir alay bildirir. İsim yüklemelere eklendiğinde de Kazak Türkçesinde modallık değeri kazanmasa bile dolaylılık işaretleyicisi olarak farklı bakış açısını yansıtır:

Mısalı, «ortaşa» körsetkiş boyınşa Astanadağı jalğa beriletin päterdiñ şarşı metri 1 865 t e ñ g e – m i s. “Mesela “orta derecede”ki göstergelere göre Astana’da kiraya verilecek dairenin metre karesi hemen hemen 1.865 tenge...”. (baq.kz)

Bul - gidrometallurgiyaniñ zamanavi texnologiyaları arqılı joğarı sapalı k a t o t t ı – m i s şığaratın zavıt», - dedi oblis äkimi, dep xabarlay-dı Qazaqparat. “Kazakparat: “İl hakimi güya: Bu, hidrometalurjinin günümüzdeki

teknolojileri vasıtasıyla çok kaliteli katotu üreten fabrika, dedi” şeklinde bilgi veriyor”. (post)

Biraq askeriler bizdi «sınaqtar adam densavlığına tipti p a y d a l ı - m ı s » dep sendirgisi keledi. “Fakat askerler bizi “denemeler insan sağlığına özellikle faydalı (?) diye inandırmak istiyor”. (almaty)

Äzirge bizdiñ atqaminerler alğa qarav ornına kerı şeginip, şını bötelkelerdi qaytalap paydalanuvdan bas tartqalı jatır. Onı juvuv tazalıqqa jatpaydı-mıs. Al plastik qutı paydalanuv gıgıenalıq talapqa s a y - m ı s. Solay ma? Joq! Şını bötelkeni Keñes Odağı kezinde 70 jil boyı juvıp, qayta paydalanğanda eş avruv taramağan. “Bugün bizim meşhurlar ileri gitmek yerine geri kalıyorlar, cam şişelerden faydalanmaktan uzak duruyorlar. Güya onu yıkamak temizlenmesini sağlamıyormuş. Güya plastik kutular kullanmak temizliğe daha uygunmuş. Öyle mi? Hayır! Cam şişeler Birlik zamanında 70 yıl boyunca kullanılıp yıkandı, hiçbir hastalığa da sebep olmadı”. (egemen)

Naqtı aqparat aytadı: bul bülikti tuvdıruvşılar jumıstan şıǵıp qalğan munayşılar-mıs. “Kesin olan haberler söylüyor: Bu isyanı gerçekleştirenler, işten çıkan petrocüler olmalı”. (namıs)

“tiyisti”, sıfat ve modal olarak kullanılan bir kelimedir. Aşağıdaki örnekte –mIs ona da eklenmiştir. İnanmama ifade eder:

Munday şara qolğa alıñanda onıñ tiyimdiligi 2011-2012 jılǵı qıstıñ özinde-aq nätıyge t i y i s t i – m ı s . “Bu kadar çözüm ele alınsa da güya onun işe yarar olması, 2011-2012 yılı kışında sonuç vermesi gereклиymiş”. (baq.kz).

“-mIs”, isim cümlelerinde yüklem olarak kullanılan “bar” kelimesine de eklenir.

... Soñǵı jañalıqtar boyınşa onı buvin burqıratqan küyde jetkizüvge mümkindik b a r – m ı s . “... son yeniliklere göre onu sıcaklığına ulaştırmak sanki mümkünmüş”. (wap. baq.kz)

II. B. Anlamına Göre –mIs

1. Dolaylı anlatım ifade eder:

Konuşan kişinin kesin olarak bilmediği başkasından duyarak aktardığı bilgi verilir. Bunda da “...olmalı, herhalde, gibi, sanki, güya” anlamları ağırlıklıdır. Yani kesin değildir. Konuşan da tam emin olmadığı için sadece aktarıcı konumundadır.

...künderi qala avlalarında özara kezdesüv uyımdastırıp, birin-biri osı şahmat arqılı aptasına bir ret körıp t u r a d ı – m ı s . “... günlerce köylerde kendi aralarında buluşup, satranç oynama sebebiyle birbirlerini bir defa da olsa görürlermiş”. (almaty)

Azın-avlaq mal berse de üyleser edik...» dep aytadı - mıs degen söz qaşıp jürdi. “Azıcık mal verse de paylaşırdık..” diye söylemiş sözü yayıldı”. (suhbat)

Eger de materialdik jağdayñız öte mıqtı bolsa, jäne baybişeñiz qarısı bolmasa ekinşi äyel aluvğa boladı dep oylaymın. Biraq eki jaq üşin de birdey jağday jasaluv kerek dep senemin. Onın üstine statistikaga süyensek KZ’da bir ulğa 6-7 qızdan kele t i n - m i s. “Eğer maddi durumunuz iyiyse, yine ilk hanımınız karşı değilse ikinci hanım almak mümkündür, diye düşünüyorum. Fakat iki taraf için de aynı durumun geçerli olması gerektiğine inanıyorum. Üstelik istatistiğe göre bakacak olursak KZ’de bir oğlana 6-7 kız denk geliyormuşmuş”. (massagan)

Qalalıq işki ister basqarmasınıñ mälimdevinşe, çoğamdıq tärtpiti buzuvşılar qazir izdestirilüvde - mıs. “Şehirdeki iç işleri bakanlığının açıklamasına göre, sosyal düzeni bozanlar şu anda izlemeye alınmaktaymış”. (wap)

2. “Sanki, güya” ifadesi taşıır:

Al, qaşıqtağanda Ay tolıp, Künniñ qızğanıñın qozdıruv üşin betin tügel körsetip, maqtandı - mıs. “O uzaklaştığında ay dolunay olup, güneşin kıskançlığını harekete geçirmek için yüzünü tamamen gösterir, güya övünürmüş”. (baq.kz)

Sol cigitterdi ustağalı ätiret keledi - mıs. “O yiğitleri yakalamak için bölüğe geliyormuş güya(!)”. (Q, 2007: 52/8)

3. Kesinlik söz konusu değildir, dolaylı anlatım da ifade eder:

“... boyınşa «2012 jıldıñ 21-jeltoqsanı aqırğı kün» delingen - mıs.”) “... ya göre “2012 yılının 21 aralığına son gün”denilmişmiş”. (almatyakshamy.kz)

4. Şüphe ifade eder:

Bul - gidrometallurgiyanıñ zamanavi texnologiyaları arqılı joğarı sapalı katottı - mıs şığaratın zavıt», - dedi oblıs äkimi, dep xabarlaydı Qazaqparat. “Kazakparat: “İl hakimi güya: Bu, hidrometalurjinin günümüzdeki teknolojileri vasıtasıyla çok kaliteli katotu üreten fabrika”, dedi şeklinde bilgi veriyor”. (post)

5. Dolaylı anlatım yanında ince bir alay da ifade eder:

Bolisqa, tilmäşqa pälendey mal, düniye berip, bälenshe-tügenşeler castarın kemittirip alıptı - mıs. “Muhtara ve tercümana çok miktarda mal mülk verip falanca filancalar yaşlarını küçülttürmüşmüş”. (Q, 2007: 52/11)

Qolınan t a r a y d ı – m ı s saylav-siyaz. “Güya elinden dağılır seçim meçim”. (QTG, 2004: 563).

Sol bilgişterdi tñdasañ “Pilder berik” deydi me, äldä “Beri kel, beri” deydi me, äytevir atavı qulağımızğa qonımdı özimizdiñ bir uyım kündiz-tüni carqın bolaşaqqa ceteleytin baqıt colın, nur colın t ö s e p c a t ı r – m ı s. “O bilgiçleri dinlesen “filler sağlam” mı der, yoksa “Beri gel, beri” mi der. Her neyse, adı kulağımıza yatkın olan bize ait bir kurum, gece gündüz aydınlık bir geleceğe götüren baht yolunu, nur yolunu önümüze döküyor sanki”. (turkbirlik)

...alaqatpen iqlastıñ talası tartımdı eken, dese de men osı arada şeşim jasayın, talas osı arağa deyin bolsın, endi jalğassa eki jaqtıñ ruvhaniy oy älemin şatıstırıp jiberedi, üytkeni men aygılı p i s i x o l o g – m ı s! “...isteksizlik ile gayretin tartışması dikkat çekiciymiş, dese de ben bu arada bir çözüme ulaşayım, tartışma o miktarda olsun, şimdi devam ederse iki tarafın manevi dünyasını çatıstırır, böylece ben ünlü bir psikolog gibi olurum”. (suhbat)

Osıdan şoşınğan äyel öziniñ erekşe bala tuvatının s e z e d i – m ı s. “Buna şaşırın kadın, özel bir çocuk(!) doğuracağını anlamış”. (egemen)

6. Tahmin ifade eder:

Seniñ söziñ q o l a – m ı s. “Senin sözün tunç olmalı”. (QT, 1989: 111)

Seyit te qalağa b a r a d ı – m ı s. “Seyit de şehre gidiyor olmalı”. (QT, 1989: 110)

Tügel bosatsa “aqır zaman” bolıp, tavlardı doptay u ş ı r a d ı – m ı s, sondaqtan da bertinde qazaqtar davıl atın “surapıl” qoygan. “Engelsiz, serbest esince “ahir zaman” mişçasına dağları top gibi uçurur herhalde, bu yüzden de son zamanlarda Kazaklar fırtınanın adını “sert savaş” koymuş”. (HM, 37)

Ekevi sol arada castar toyın saltanatpen ötkizip, alañsız baqıttı ömir keşirip c a t ı p t ı – m ı s. “O arada ikisi, gençlerin şölenini şenliklerle kutlayıp vurdumduymaz, bahtlı bir ömür sürmüş olmalı”. (massagan)

7. Zannetme ifade eder:

Olmayan ama öyle zannedilen bilgiyi aktarmaya yarar.

Canınan öte berse, cañağı qarayğan närse iyt bolıp u l ı ğ a n – m ı s. “Biraz içi geçse deminki kararan şey bir köpek olup uluyormuş sanki”. (QTG, 2004: 563)

8. Duyulan bilgiyi aktarma ifade eder:

Latin Amerikasında casağan Mayalardıñ uvaqt küntizbesi boyınşa “2012 cıldıñ 21-celtoqsanı aqırğı kün” d e l i n g e n – m ı s. “Latin Amerika’da yaşayan Mayaların takvimine göre “2012 yılının 21 aralığına son gün” denilmişmiş”. (almatı)

Jav men arpalısta qaza tapqan Edige batır osiyetine baylanıstı Ulutavdın

başına j e r l e n g e n e k e n – m i s. “Düşmanla savaşta ölen bahadır Edige vasiyetinde istediği üzere Ulutav’ın başına defnedilmişmiş”. (fefmanas)

Hidjab kiyüvdi däriptevşilerdiñ maqsatı minada: 1. Äyel öz erkinen başqağa suluv körinbev k e r e k – m i s! 2. Moyın, bilek, qulaq, jelke, tize degender näpsini qozdıratın uvattı j e r l e r – m i s! “Örtünmeyi methedenlerin amacı şunlardır: 1. Kadın kendi eşinden başkasına güzel görünmemeliymiş; 2. Boyun, bilek, kulak, ense, diz, nefsi galeyana getirici kapanması gerekli yerlermiş”. (masa).

Mısali, «ortaşa» körsetkiş boyınşa Astanadağı jalğa beriletin päterdiñ şarşı metri 1 865 t e ñ g e – m i s. “Mesela “orta derecede”ki göstergelere göre Astana’da kiraya verilecek dairenin metre karesi 1.865 tengeymiş...” (baq.kz)

Joq-a, biz Turan odağın quramız, aynalayın, Avrazia - tüm ülken odaq bolar, jane-de başqa Türki emes halqlar basım bolar, al bizdi Türklerdi alsangız biz heş-qaşanda özimizding tilimizdi heş-bir Türki emes halqlarğa “söyle” dep küşpen aydatqan j o q – m i s. “Hayır ya, biz Turan otağını kurarız, kurban olayım, Avrasya, çok büyük bir merkez olur, yine de Türk olmayan başka halklar baskın gelir, işte, biz Türkleri alsanız biz hiçbir zaman kendi dilimizi başka halklara illa da bizim dilimizle konuşun diye hiçbir zaman zorluk göstermemişiz”. (kub)

9. “Acaba” anlamı katarak tahmin bildirme yanında inanmama da ifade eder:

Tağı bir bolcamğa qarağanda, 2012 cılı Künde ülken carılıs boladı, sonıñ saldarınan Kün cüyesinde özgeris orın alıp, Cer ösinde küyip k e t e d i – m i s. “Dahası bir tahmine göre, 2012 yılında güneşte büyük bir patlama olacak, bu sebeple güneş sisteminde değişiklikler olacak ve güya yeryüzü yanıp gidecekmiş”. (almatı)

Onda murajay jerdi küreksiz qazıp eskertkişterdi saqtap q a l a d ı – m i s. “O zaman eski eşyaların olduğu yeri küreksiz kazmış, güya yadigârları saklarmış”. (baq.kz)

Sebebi, bul ruhtı şamdandıradı, söytip, tıyımdı buzğan adam uşınadı nemese avruv men kesirge tap b o l a d ı – m i s. “Çünkü, bu ruhu canlandırır, böylece, yasağı bozan insanın dudağı uçuklar veya hastalığa yakalanır ya da belki zarara uğrarmış”. (baq.kz)

Soñğı kezde internet betterinde «2012 jılı aqırzaman b o l a d ı – m i s» deytin. “Son zamanlarda internet sayfalarında “tahminen 2012 yılı ahir zaman olacak / 2012 yılında kıyamet kopacak” derler”. (namıs)

Cas keliñşek te ol dese canın qoyarğa cer t a p p a y d ı – m i s. “Genç gelinceğiz de o deyince belki de canını verecek yer bulamazmış”. (QTG, 2004: 563)

Olardıñ sondağı köñil tolmaşılığınıñ sebebi, caña atavdıñ nısağña

caqın turğan eldi-mekenge qatısı coq bolğandıqtan turğındardı ş a t a s t i r a d ı e k e n – m i s. “Onların orada isteğe uygun düşmemesinin sebebi, yeni bir adlandırmanın bahse yakın olan yerleşim alanına katkısı olmadığından bir ihtimal/sanki orada yaşayanları yanıltırmış”. (almatı)

Bul orındı tañdavdağı bastı sebep – jumıspen qamtuvdı üylestiriv jäne älevmettik bağdarlamalar bölimine qarttar köp b a r a d ı e k e n – m i s. “Burayı seçmekteki asıl sebep, güya iş ile donatılmanın ahenkli hale getirilmesi ve sosyal programlar bölümüne yaşlıların çok gitmesiymiş”. (baq.kz)

Nege? Onıñ bastı sebebi - «qazaqta qısqı ultıq sport türi j o q – m i s. “Niçin? Onun asıl sebebi, “Kazaklarda kış milli sporları gibi bir şey yok ki...” (inform)

Sonuç

Kazak Türkçesinde sık kullanılan –mIs, Kazak gramerlerinde “edatlar” içinde yer almakta, bizdeki “kuvvetlendirme edatları” gibi değerlendirilmektedir. İncelediğimiz örneklerden yola çıkarak, -mIs’ın özellikle geçmiş zaman, geniş, şimdiki ve gelecek zaman ekleriyle çekimlenmiş şekillerden hatta birleşik çekimlerden sonra geldiğini söyleyebiliriz. Bu yapıların ardına yerleşen –mIs, az miktardaki örnekte ek-fiil parçacığı olarak kullanılıp zaman ifadesi bildirmekte, daha fazla örnekte ise anlamı kuvvetlendirmekten çok anlatılan konuya özellikle tahmin ve şüphe ifadesi katmaktadır.

–mIs, Kazak Türkçesindeki diğer ek-edatlardan farklı olarak cümlelerin sonunda yer almakta, yükleme ve cümlelerin tamamına pekiştirme, soru, şüphe, tahmin ve kuvvetlendirme anlamları eklemektedir.

–mIs, cümleden çıkarılsa da bir anlam bozukluğu olmaz. Sadece cümleye kattığı anlam ayırt edici özellik kaybolur.

Bu dil birlikleri dilin ses özelliklerine uymak zorunda değildirler. Bir kısmı tek şekillidirler. Tesbit ettiğimiz bir iki örnekte –mIs’ın ses uyumuna girmediği görülmektedir.

–mIs vurgusuzdur. Kendinden önceki hece vurguludur.

–mIs, kelime ve kelime grubundan ziyade yüklemi ve dolayısıyla da bütün cümleyi etkileyen ve içine alan bir işleve sahiptir.

Kazak gramerlerinde –mIs tarzındaki yapıların arkaik şekiller olduğu ifade edilir. “–mıs”, Kazak Türkçesinde çok az örnekte öğrenilen geçmiş zaman anlamı vermektedir. Bu anlam daha çok geçmiş zaman eklerinin ardına eklendiğinde gerçekleşmektedir. Bugün Kazak Türkçesinde rivayet birleşik zamanının çekimi “-ken” ile yapılmaktadır. –mIs, cümlelerin/yüklemin anlamına katkıda bulunan, cümleden çıkarıldığında anlam bozukluğuna sebep olmayıp cümledeki ayırt edici niteliği kaybolan bir özellik de göstermektedir.

İncelememiz sonucunda –mIs’ın, Kazak Türkçesinde daha az örnekte ek

olarak kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca tahmin, şüphe, inanmama, duyulanı aktarma gibi anlamlar taşınması ve söz dizimi içindeki kullanım ve işlevleri –mIs’ın enklitik (ek-edat/eklent) olarak kullanıldığını da göstermektedir. Enklitiklik özelliği son yıllara ait gazete ve dergilerden derlediğimiz örneklerde daha fazladır. Bu da ek-fiil parçacığı olan –mIs’ın ek olarak kullanımdan çıkıp enklitik olarak kullanılmaya başladığının da bir göstergesi kabul edilebilir.

Kısaltmalar

almati	http://almaty-akshamy.kz/?p=2664
baq.kz	www.baq.kz/latin (07.07.2012); (16.12.2012)
bnews.kz	www.bnews.kz/la/news/post/75457 (28.06.2012)
egemen	www.egemen.kz/lat/?cat=9&paged=6 (04.07.2012) http://www.egemen.kz/lat/?p=339905 (16.12.2012) http://www.egemen.kz/lat/?p=338260 (16.12.2012)
fefmanas	www.groups.yahoo.com/group/feffmanaskg (12.07.2012)
HM	MUQANOV, Säbit (2003). <i>Halıq Murası</i> , Almatı.
inform	http://www.inform.kz/qaz/article/2345932
ipaq	ipad.baq.kz/latin/regional_media/cat/.../4889/
KHEA	
kub	http://www.kub.info/soz.php?op=forum&topic=186&start=50
Q	Seyhan BALCI (2007). <i>Qartqoca Romanı Esasında Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Zarf-Fiiller</i> (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
QÄ	<i>Qazaq Ädebiyeti</i> (2005). Almatı.
QG	Qazaqstan Respublikası Bilim Jäne Gılım Ministrliğı A. BAytursınılı Atındağı Til Bilimi İnstitutı (2002). <i>Qazaq Grammatikası – Fonetika, Söz Jasam, Morfologiya, Sintaksis</i> . Astana.
QTG-I	<i>Qazaq Tiliniñ Grammatikası-I – Morfologiya</i> (1967).
QQT-CC	<i>Qazirgi Qazaq Tili – Cattıǵuılar Cıynaǵı</i> (1997). Almatı.
QT	Qazaq Tili-7 (1989). Almatı.
QT-M	<i>Qazaq Tili-Morfologiya</i> . Bkz AXANOV, K; AYĞABILOV, A. (1989).
QT-OA	Baqıtǵıl Qapasova (2004). <i>Qazaq Tili – Oquvsı Anıqtaması</i> , Almatı.
latin.kazak	http://latin.kazakcnr.com/wy/mzwx/201211/t20121122_411486.html (16.12.2012)
masa	www.masa.kz/article/view/id/1795 (07.07.2012)
massagan	http://www.massagan.com/forum.php?mod=viewtopic&topicid=214&start=125
namıs	www.namys.kz/?lng=lat&paged=25
post	http://212.154.162.5/la/news/post/64524/
suhbat	http://suhbat.kazakhsoft.com/Read.aspx?tid=5573&ln=lat

TTSG	NURMAHANOVA, Ä. N. (1971). <i>Türki Tilderiniñ Salıstırmalı Grammatikası</i> . Almatı.
turkbirlik	http://www.turkbirlik.gen.tr/lang-kz/makale-dizimi/nurgali-jusipbay/1292-joldar-joldar-joldar.html (04.07.2012)
wap	www.wap.baq.kz (07.07.2012)

Kaynaklar

- AXANOV, K; AYĞABILOV, A. (1989). *Qazaq Tili-Morfologiya*. Almatı.
almaty-akshamy.kz/?p=395
- AKSU-KOÇ, A., ÖGEL-Balaban, H. & ALP, I. E. (2009). *Evidentials and source knowledge in Turkish*. In S. A. Fitneva & T. Matsui (Eds.), *Evidentiality: A window into language and cognitive development, New Directions for Child and Adolescent Development, 125*, San Francisco: Jossey-Bass, s. 13–28.
- AMANCOLOV,S.; ÄBİLQAYEV,A. (1991). *Qazaq Tili-Sintaksis*. Almatı.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1951). Atabetü'l-Hakayık, İstanbul.
- BACANLI, Eyüp (2008). “Türkiye Türkçesindeki –miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf”, *bilig* 44/Kış, s. 1-24.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1990). Türkçenin Grameri, TDK Yay., Ankara, s.474.
- BARUTÇU ÖZÖNDER, F. Sema (2001). “Türkçe Enklitik Edatlar Üzerine: çI / çU”, *Kök Araştırmalar*. Cilt III, sayı: 2, Güz, s. 75–86.
- BİRAY Nergis (2008). “Kazak Türkçesinde Sınırlandırma İşlevli Dil Birlikleri Üzerine gana, qana, tek, -aq”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c.5, s. 4 (Aralık), s.48–83.
- _____ (2009). “Kazak Türkçesinde Modal Söz (Kelimenin Dokuzuncu Türü mü?)”, *Turkish Studies*, Volume 4/3 Spring, s.338–361.
- _____ (2012). “Kazak Türkçesinde Enklitikler”, *Prof. Dr. Leyla KARAHAN Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara. (yayım aşamasında)
- _____ (2013) “Kazak Türkçesinde Ne Kelimesi ve İşlevleri”, *Turkish Studies*, Volume 8/9 Summer, s. 207-216.
- BRENDEMOEN, B. (1997). “Some remarks on the –mİş past in the Eastern Black Sea coast dialects”, *Turkic Languages* 1,161-183.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pree-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- CRYSTAL, David (1994). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Blackwell, Oxford.
- CSATÓ, É. Á. (2000). “Turkish MIŞ- and İMIŞ-items. Dimensions of a functional analysis”, In: Johanson, L. & Utas, B. (eds.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. (Empirical Approaches to Language Typology 24.) Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 29-43.
- ÇAĞATAY, Saadet (1962). “Kazak Lehçesinde Bazı Tekitler”, *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, s. 168-175.
- _____ (1978). “Türkçede ki < erki”. *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, AÜ DTCF Yay. Ankara, s.266–271.
- DEMİR, Nurettin (2009). “Kıbrıs Ağızlarında imiş Hakkında”, *bilig* 23/Güz, 129-139 [Yeni baskı: 2009. Kıbrıs Ağızlarında imiş Hakkında”. *Kıbrıs Konuşuyor. Kıbrıs Ağzı*

- Üzerine İncelemeler. Yay. Haz. Rıdvan Öztürk. İstanbul: Kesit: 109-122.
- DEMİR, Nurettin (2012). "Türkçede Evidensiyel", *bilig* 62/Yaz, s.97-118.
http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/nurettin_demir_kibris_imis.pdf (15.07.2012)
- DİLÂÇAR, A. (1989). "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi". TDAY Belleten 1971, Ankara.
- ERCİLASUN, A. B. (Editör) (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yay. Ankara.
- _____ (2008). "La Enklitiği ve Türkçede Bir Pekiştirme Enklitiği Teorisi". *Dil Araştırmaları*, S.2-Bahar, Ankara, 35-56.
- ERDAL, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation*. C. I,II. Wiesbaden.
- _____ (2000). "Clitics in Turkish", *Studies on Turkish and Turkic Languages, Proceedings of the Ninth International Conference on Turkish Linguistics, Lincoln College, Oxford, August 12-14, 1998. (Edited by Aslı Göksel and Celia Kerslake)*, Wiesbaden, s. 41-49.
- ERĞİN, Muharrem (1992). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.
- GABAİN, A. von. (1988). *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. M. AKALIN) TDK Yay. Ankara.
- GÖKÇE, Hülya (2010). "Başkurt Türkçesinde Gramatikleşme Örnekleri Üzerine", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, sayı: 17-I, s. 83-104.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. MEB Yay. İstanbul.
- XASENOV, Ämedi (2003). *Til Bilimi*. Almatı.
- JOHANSON, L. (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitür-kischen Aspektsystems*. (Studia Turcica Upsaliensia 1.) Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- _____ (1996). On Bulgarian and Turkic indirectives. In: Boretzky, N., Enninger, W. & Stolz, Th. (eds.) *Areale, Kontakte, Dialekte. Sprache und ihre Dynamik in mehrsprachigen Situationen*. (Bochum-Essener Beiträge zur Sprachwandelforschung 24.) Bochum: Brock-meyer. 84-94.
- _____ (1998a). Zum Kontakteinfluß türkischer Indirektive. In: Demir, N. & Taube, E. (eds.) *Turkologie heute – Tradition und Perspektive*. Wiesbaden: Harrassowitz. 141-150.
- _____ (1998b). The structure of Turkic. In: Johanson, L. & Csató, É. Á. (eds.) *The Turkic languages*. London: Routledge. 30-66.
- _____ (2000). Turkic indirectives. In: Johanson, L. and Utas, B. (eds.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 61-87.
- _____ (2003). "Evidentiality in Turkic". eds. A. Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon. *Studies in Evidentiality, Typological Studies in Language* 54. Amsterdam: John Benjamins. 273-290.
- JOHANSON, L. (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitür-kischen Aspektsystems*. (Studia Turcica Upsaliensia 1.) Uppsala. Almqvist & Wiksell.
- QADAŞEVA, Q., ERNAZAROVA, Z.Ş., QANAFİYEVA, Q.Q. (2002). *Qazaq Tili*. Almatı.
- QALİYEV, Ğ.; ORALBAYEVA, N.; QASIMOVA, B.; ŞALABAYEV, B.; TÖLEGENOV, O. (1997). *Qazirgi Qazaq Tili*, Almatı.
- KARAAĞAÇ, Günay (2009). "Edat Üzerine Düşünceler", *Gazi Türkiyat*, Güz, sayı:5, s. 157-169.

- KARABEYOĞLU; Adnan Rüştü (2012). “(Kazan) Tatar Türkçesinde İmés” *Turkish Studies*, 7/1, Winter 2012, p.1353 – 1373.
- KARAHAN, Leyla (2009). “Vurgulama İşlevli Dil Birimleri Üzerine”. *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*. (27–28 Ağustos 2007), C.I, İstanbul, s.313–322.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri-I, Fiil – Basit Çekim* (2006). TDK Yay., Ankara.
- Qazaq SSR Ğılım Akademiyası Til Bilimi İnstitutı (1967). *Qazaq Tiliniñ Grammatikası-I – Morfologiya*. Almatı.
- KAŞGARLI, S. Mahmut (2004). “Uygur Türkçesinde la Edatı Üzerine”, V. Uluslara Arası Türk Dili Kurultayı Bildiriler II, Ankara, s. 1731-1735.
- Qazaq SSR Ğılım Akademiyası Til Men Ādebiyat İnstitutı (1959). *Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi*. Almatı.
- Qazaqstan Respublikası Bilim Jäne Ğılım Ministrliği A. Baytursınulı Atındağı Til Bilimi İnstitutı (2002). *Qazaq Grammatikası – Fonetika, Söz Jasam, Morfologiya, Sintaksis*. Astana.
- Qazaq SSR Ğılım Akademiyası Til Bilimi İnstitutı, *Qazaq Tiliniñ Grammatikası-I – Morfologiya*. Almatı, 1967, s. 235.
- Qazaqstan Respublikası Ğılım Jäne Joğarı Bilim Ministrliği Ulttıq Ğılım Akademiyası A. Baytursınulı Atındağı Til Bilimi İnstitutı (1999). *Qazaq Tiliniñ Sözdigi*. Almatı.
- KEÑESBAYEV, I. (1977). *Qazaq Tiliniñ Frazologiyalıq Sözdigi*. Almatı.
- KIRAL, Filiz (2000). “Reflections on -miş in Khalaj”. In: Johanson, L. & Utas, B. (eds.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. (Empirical Approaches to Language Typology 24.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 89-101.
- KOCASAVAŞ, Yıldız (2003). “Çağatay Metinlerinde Görülen la Hakkında”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı:242 (Şubat), s.1-6 (183-188).
- KOÇ, K.; BAYNİYAZOV, A.; BAŞKAPAN, B. (2003). *Qazaqşa-Türkçe Sözdik*, Türkistan. _____; DOĞAN, Oğuz (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*. Gazi Kitabevi. Ankara.
- KORKMAZ Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara. _____ (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara.
- NALBANT, Mehmet Vefa (2004). “Türkçe Enklitik Edatı LA”, V. Uluslara Arası Türk Dili Kurultayı Bildiriler II, Ankara, s. 2157-2173.
- NASKALİ, GÜRSOY, Emine (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. TDK Yay. Ankara.
- NURMAHANOVA, Ā. N. (1971). *Türki Tilderiniñ Salıstırmalı Grammatikası*. Almatı.
- ÖNLER, Zafer (1996). “Türkçede -la Zarf Eki”, Uluslararası Türk Dili Kongresi, 1992, Ankara, s. 9-15.
- ORALTAY, Hasan; YÜCE, Nuri; PINAR, Saadet (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul.
- ÖNER, Mustafa (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. TDK Yay. Ankara. _____ (1999). “Türkçede Edatlı İsim Çekimi”, *Türk Dili*, Ocak, s.565. _____ (1999). “Edatların ‘Karşılaştırma’ ve ‘Sınırlandırma’ Bağlantıları”, *TDAY-Bellekten, 1999/I-II*, Ankara, s. 147–157.
- ÖNLER, Zafer (1992). “Türkçede -la Zarf Eki”, Uluslararası Türk Dili Kongresi, Ankara, s. 14–15.
- Redhouse , İngilizce_Türkçe Redhouse Sözlüğü* (1990). 17. baskı, İstanbul, 1990.

- ÖZMEN VELD, Neslihan (2006). “Anlamsal Ve Edimsel Düzlemde Türkçede Tanıtsallık”, Mersin Üniversitesi, *Dil ve Edebiyat Dergisi / Journal of Linguistics and Literature* 3:2, 00-00.
- RÄSÄNEN Martti (1957). *Materialen zur Morphologie der Türksprachen Sprachen*, Helsinki.
- SIEGL, Florian, The 2nd Past in The Permic Languages, Form, Function, and a Comparative Analysis From a Typological Perspective, Tartu, 2004.s. 72-74.
- SLOBİN, D. ve A. AKSU-KOÇ (1982). Tense, Aspect, and Modality in the use of the Turkish evidential. (İçinde) Paul Hopper (Yay..) *Tense-Aspect: Between Semantics and Pragmatics. Amsterdam: Benjamins*, 185-200.
- STOTT, Aislin; SMİTH, Morgan; CHANG, Tyler and BOND, Alicia; “Which *-miş* is MİŞ?: Turkish indirectivity and negative scope”, Evidence from Evidentials, University of British Columbia Working Papers in Linguistics, September 2010 Volume 28, s. 263 – 277.
- STRAUGHN, Christopher A (2011). Evidentiality In Uzbek And Kazakh, Chicago, Illinois, s. 107-108; 110-112.
- ÜSTÜNER, Ahat (2003). Türkçede Pekiştirme, Elazığ.
- VARDAR, Berke (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları: 471.
- _____ (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.